

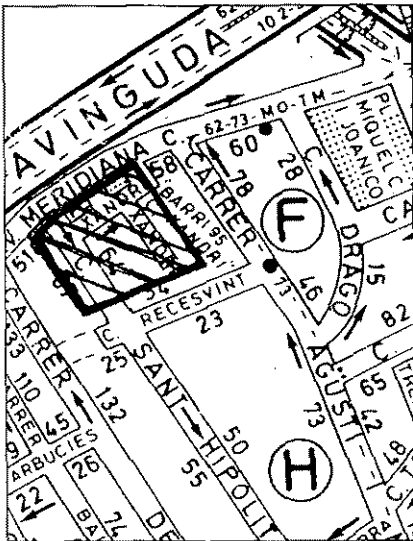
LA PLAÇA XANDRI

Introducció

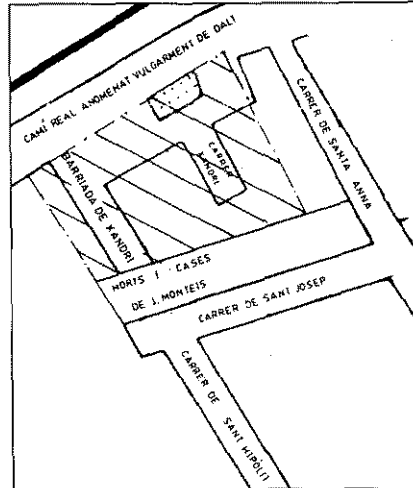
Sempre s'ha dit que un tal "Xandri" havia cedit el terreny on ara es troba la plaça que porta el seu nom. Ningú no ha pogut, però, donar cap notícia d'aquest personatge, ni molt menys dir des de quan es coneix amb aquest nom la popular barriada andreuca. Aquest buit és el que hom ha intentat suplir en aquest treball.

En primer lloc cal que delitem l'objecte de la nostra recerca. Al plànol A podeu veure el barri en l'actualitat. Al plànol B teniu el barri el 1889, les ratlles indiquen la part que hem treballat.

Hem triat aquesta data perquè és la primera vegada que hem trobat el nom de barriada Xandri en els documents consultats.

Plànol A: el barri el 1996

Plànol B: el barri el 1889. Remarqueu que en aquesta data el carrer Sant Hipòlit moria en el carrer Sant Josep.

En segon i últim lloc, cal explicar els límits de la recerca. La idea inicial era veure els orígens del nom del barri i conèixer la identitat d'aquell de qui l'ha pres, però hem de reconèixer que la indagació sobre el personatge ens ha portat més enllà dels nostres propòsits inicials i no hem pogut resistir la temptació d'incloure algunes notícies sobre la història del barri que ens semblen interessants i, en alguns casos, àdhuc necessàries per donar major coherència a la narració i que han esdevingut un bosqueig general de l'estat del barri al segle XIX.

Així, distingim entre els orígens i l'evolució dels terrenys que formen la part del barri que hom ha estudiat. Dintre de l'evolució, examinarem separatament la masia, la plaça i el carrer¹.

1. Els orígens

La història del barri Xandri comença l'any 1789 quan al poble de Sant Andreu de Palomar, Miquel Bogunyà adquiria en emfiteusi² al cens de 15 lliu-

1. Aquest article ha estat possible gràcies al fet que el senyor Martí Pous, assabentat del meu interès pel barri on vaig passar la meua infantesa, em posà en contacte amb Felip Balsells i Bogunyà, nét del donant del terreny on avui es troba la plaça Xandri, qui, amb generosa amabilitat, m'ha permès estudiar els documents familiars, portadors de la història del barri. A tots dos, el meu agraïment. També volem agrair la col·laboració de Pere Baliarda, Joan Bas i de les germanes Sala.

2. L'emfiteusi és un contracte en virtut del qual el propietari de la terra dóna a una altra persona, anomenada emfiteuta, el domini útil d'aquella, a perpetuïtat o a llarg termini, retenint ell el domini directe. L'emfiteuta es compromet a millorar la cosa donada i a pagar al senyor directe una pensió -anomenada cànon o cens- en diners o fruits, i, en cas de voler vendre el domini útil, oferir-lo en primer lloc al senyor directe, per tal que aquest pugui recuperar-ho. Veure MAS SOLENC, J.M. *El Dret Civil dels Catalans*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1985, pp. 83-5 per a una breu exposició del tema. L'emfiteusi va constituir un important mitjà d'establiment de persones en terres i cases i així ha estat expressat per diversos autors: "*Duran i Bas, en su Memoria, reconoce (...) que gracias al censo enfiteutico, Barcelona ha visto poblado su llano, ya que expresa muy acertadamente, que no debiendo adquirirse el terreno para la edificación, pues estaba el pago del censo, con el capital necesario solamente para la adquisición del solar, se tenía muchas veces el importe de lo que costaba el edificio*" diu MALUQUER VILADOT J. *Derecho civil especial de Barcelona y su término. Compilación metódica y comentada de los Privilegios, Pragmáticas, Reales cédulas Usos y Costumbres de la ciudad de Barcelona vigentes en el día, con un apéndice en el que se insertan varios documentos hasta hoy no publicados, y un mapa del término jurisdiccional en materia civil de la expresada ciudad*. Barcelona, Imp. "La Renaixença", 1889, p. 75.

L'emfiteusi era conegut també amb el nom d'Establiment; l'acte de constituir-la era Establir i qui la feia era l'establiment. Sobre les distintes modalitats d'emfiteusi vegeu, BROCA, G.M. i AMELL, J. *Instituciones del Derecho Civil Catalán vigente ó sea Exposición metódica y razonada de las leyes, costumbres y jurisprudencia de los autores y de la antigua audiencia del Principado; completada con las doctrinas del Tribunal Supremo y precedida de una introducción histórica*. Barcelona, Imp. Barcelonesa, 1880, p. 190.

res³ catalanes anyals, “*un tros de terra contentint mitja mojada⁴ medida de aquella pesa de terra campa, de tinensa quatre mojudas poch mes o menos*”, que el matrimoni Pujades tenia a la parròquia i terme de Sant Andreu de Palomar, “*nomenada dita pesa de terra lo Camp Dragó⁵, y antes lo camp de las Figueras*”, i situada “*a Solixent (...) ab lo restant de a dita pesa de terra, a mitj dia en honor de Miquel Marimon⁶, a ponent ab lo camí Real⁷ que va de Barcelona al Vallès, y a tramontana també ab lo restant de la dita pesa*

3. El sistema de lliures, sous i diners s'introdueix a Catalunya arran la reforma monetària de Carlemany (793-4). Les unitats bàsiques eren el diner i el mig diner (òbol) com a monedes efectives, i el sou i la lliura com a monedes imaginàries. Aquestes, com el seu nom indica, no estaven encunyades, però tenien un valor determinat en relació a les monedes efectives, tangibles, i s'utilitzaven en les transaccions comercials. Les equivalències són les següents: 1 lliura = 20 sous, 1 sou = 12 diners, i 1 diner = 2 òbols. És a dir, que una lliura equival a 20 sous, o a 240 diners o a 480 òbols. En l'exemple que ens ocupa, Miquel Bogunyà pagava realment 3.600 diners per la mitja mujada. Vid. CRUSAFONT I SABATER, M., GARCÍA GARRIDO, M. i BALAGUER, A.M. *Història de la moneda catalana*, Barcelona, Caixa de Barcelona, 1986, pp. 47-8.

El sistema basat en la lliura va perviure com a mínim fins al decret de 18 de febrer de 1847 que regulava els canvis amb l'estranger. El sistema estava tan arrelat que en la dècada 1840-1850 els escolars encara es movien en l'imaginari món de lliures, sous i diners. Així, Cayetano Riera, en la seva *Aritmètica científico-práctica dirigida a las escuelas*, Barcelona, Impr. de José Torres, 1839, pàg. 93, planteja problemes com aquest: “*¿Cuánto valen 765 canas de cierta ropa a razón de 8 libras 13 sueldos 9 dineros la cana?*”. I més endavant ens explica el motiu: “*En Cataluña las escrituras de comercio se arreglan en libras, sueldos y dineros*”. (p. 122). Aquesta afirmació és confirmada per Pascual Madoz en el seu *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*, T. III, Madrid, 1846, pàg. 483, on afegeix a més a més les monedes imaginàries següents: doblón, peso de plata, real de arditers i el ducato de cambio. Així, completem l'afirmació dels autors de la *Història de la moneda...* Op. cit. pàg. 48 de que “*a principios del siglo pasado encara es feien els comptes en lliures, sous i diners*”, assenyalant que el sistema tenia plena vigència ben entrat el segle XIX.

4. 1 mujada = 4896,5 m². Per conèixer les equivalències d'aquesta i altres mesures de l'època és útil, TORRENTS I MONNER, A. *Tratado de monedas, pesas y medidas antiguas y modernas de todos los países, conteniendo, además, las varias que regían en cada provincia de España con las respectivas equivalencias métrico-decimales*. Barcelona, Bayer Hnos. y Cia., 1915.

5. El Camp de Dragó limitava:

- a) a llevant amb els terrenys de Francesc Molins (Per la part de l'actual carrer Recesvint).
- b) a migdia amb Miquel Marimon (actual carrer Servet).
- c) a Ponent amb el camí real que anava de Barcelona al Vallès (actual carrer Bartrina - avinguda de la Meridiana).
- d) a Tramuntana amb un torrent (actual carrer del Dragó).

6. Es tracta del futur carrer Servet.

7. “*Lo camí Real*” es refereix al carrer Bartrina. En aquesta època el carrer Bartrina i part de l'actual avinguda de la Meridiana era un “*Camí Real que va de Barcelona al Valles*” i al que hom anomenava “*vulgarmente*” de Dalit (o Dal). Camí real és aquell “*construido a expensas del estado, más ancho que los otros, capaz para carruajes, caballerías y peones, y que pone en comunicación entre sí poblaciones de cierta importancia*”, ens diu el *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE) del 1884, p. 195, i tenint en compte que “*en nuestras leyes los Caminos reales,*

de terra..." ens diu un document datat el 24 d'agost del 1789. Tenim ací l'embrió del futur barri Xandri. Entre els pactes que integraven aquest contracte destaca el compromís de Miquel Bogunyà de treballar el terreny, respectant les indicacions següents: "... *degan lo Adquisidor y los seus millorar lo designat Tros de terra fabricant en ell una casa y circubint de paret lo terreno restant del mateix tros de terra tot dins lo termini de tres anys pròxims, deixant des del edifici fins al camí Real que va de Barcelona al Valles divuit palms⁸ en amplaria de terreno, a fi de deixarse passatge carretal y comodo per los vebins que allí aniran edificant...*". És a dir, que la primera casa es construeix entre 1789 i 1792. Partint d'aquí veurem l'evolució dels terrenys que formen el barri Xandri: la construcció de la masia que ha donat nom a tot el barri, l'origen de la plaça i el carrer.

Abans, però, hem d'assenyalar que juntament amb Miquel Bogunyà es van establir en "*lo camp Dragó*" Jeroni Molins, Pere Lloberas, Josep Modolell i Jaume Molins, separats aquests dos per un passatge carretal de 18 pams d'amplària (l'actual carrer Agustí i Milà). Al terreny de Jaume Molins es construirà més tard la casa asil de Sant Andreu. La llista d'emfiteutes queda completada el 1799 amb Josep i Pau March, els quals s'estableixen en els terrenys que avui formen part del carrer Recesvint.

2. L'evolució

2.1. La masia

A la mort de Miquel Bogunyà el 1807 va heretar el seu fill primogènit, Miquel Bogunyà i Guardiola, el qual havia estat anomenat hereu universal el 1796 mitjançant Capítols Matrimonials arran del seu matrimoni amb Teresa Ros.

6 públicos de primer orden, se llaman capdales, ó caudales, esto es, como cabezales ó capitales, por ser cabeza de donde se derivan otros como miembros, ó porque dirigen ó guian á lugares, que son cabeza de otros", hom suggereix que la denominació de Dal(t) del futur carrer de Bartrina ve de la supressió, per part del poble, sempre tan afeccionat a aquests exercicis lingüístics, de la primera síl·laba del mot Capdal. No va ser fins el 1909 que l'Ajuntament va adoptar el nom de Bartrina per al "*camí de Dal(t)*". La cita sobre els camins reals es troba a FERNÁNDEZ DE MESA, T.M., *Tratado legal y político de Caminos públicos y posadas. Dividido en dos partes. La una, en que se habla de los Caminos; Y la otra, de Posadas: y como anexo, de los Correos y Postas, así públicas como privadas: donde se incluye el reglamento general de aquellas, expedido en 23 de abril de 1720.* València, 1755-56, Ed. facsimil, València, 1994, pàg. 33 de la primera part.

8. 1 palm lineal de Barcelona = 0,19436 m.

Per una notificació de canvi de propietari de domini directe que la senyora Pujades fa a Miquel Bogunyà i Guardiola, sabem que el 1824 en tot el conjunt (la mitja mujada) hi ha dues cases (veure plànol nº 3): la que Miquel Bogunyà va edificar en compliment del contracte original i la que el seu fill, Felip⁹, va fer. La urbanització continua lentament, però amb fermesa. En els anys 1830 i 1831 Miquel Bogunyà i Guardiola fa tres establiments amb l'objectiu de construir habitatges, encara que només un dels emfiteutes, Sever Piera, compleix les clàusules del contracte, veient-se els altres en l'obligació de redimir-ho. Sever Piera construeix la casa que posteriorment els seus hereus vendran a Salvador Bogunyà i Balsells (veure plànol núm. 5, lletra a).

A la mort de Miquel Bogunyà i Guardiola heretà el seu fill Marià Bogunyà i Ros. Malauradament, hom no ha trobat documents sobre aquest període. Hem d'esperar fins el 1866 quan Francesc Bogunyà i Casamitjana, besnét d'en Miquel Bogunyà, hereta del seu pare, Marià Bogunyà i Ros. Aleshores tenim ja tres cases amb baixos i primer pis -la futura Can Xandri- a la part de Ponent, *"unidas entre si e iguales la una de la otra"* (llegim en una escriptura de relació de béns *"que fueron de Miguel Boguña y despues de su hijo Mariano Boguña"* del 1866). Segons aquest document sembla que en vida de Marià Bogunyà no es va produir cap modificació en l'estat de la propietat. Hom suposa que les dues cases mencionades al document, al costat de l'edificada pel primer dels Bogunyà, les va construir el seu fill Miquel Bogunyà i Guardiola. Francesc Bogunyà i Casamitjana heretà el 1866, però no va esdevenir propietari fins el 1876 (veure les seves propietats al plànol núm. 4, lletres A, B, C i D), un any després de la mort de la seva mare que era la usufructuària. Per una carta de pagament d'aquest any atorgada per les seves germanes com a declaració d'haver rebut la part que les pertocava de l'herència, sabem que encara *"existen edificadas tres casitas con bajos y primer piso, unidas entre sí e iguales la una a la otra"*. El 1879 Francesc Bogunyà i Casamitjana es veu en la necessitat d'hipotecar aquestes tres cases, les quals ja formen un edifici de tres habitacions amb baixos i primer pis. Una pròrroga de debitori ens informa que el 1889, *"continuarà especialmente hipotecado como lo està, aquel edificio"*

9. El 1806, Miquel Bogunyà dona al seu fill menor, Felip Bogunyà i Guardiola, la part que li pertocava com a legítima d'un tros de terra, en el qual Felip ja havia construït una casa amb permís del seu pare. Aquesta casa estava situada en el que avui és el carrer de Sant Hipòlit, cantonada Avinguda de la Meridiana. Aquí va viure Felip Bogunyà i Gol, donant del terreny de la plaça, i aquí va néixer el seu nét, Felip Balsells i Bogunyà, qui encara viu al barri. La casa fou enderrocada el 1991 (veure fotografia núm. 1).

compuesto de tres habitaciones contiguas, formando una sola finca, compuesta cada una de ellas de bajos y un piso con un patio común a su frente, sita en la calle ahora dicha barriada de Xandri antes de San José y que fue continuación de la de San Hipólito del citado pueblo de San Andrés de Palomar". És a dir, que entre 1876 i 1879 Francesc Bogunyà transforma les tres cases en una, la qual serà després popularment coneguda com la masia d'en Xandri. Cal notar també que és ara - almenys en els documents que hom ha pogut veure - quan surt per primera vegada el nom de la barriada de Xandri. Donat que el 1884 en un inventari dels béns d'en Miquel Bogunyà i Casanovas encara consta el nom de Sant Josep, podem aventurar que el canvi de nom es produeix entre 1884 i 1889. Arribats fins aquest punt ja no podem endarrerir més la qüestió de la identitat d'en Xandri, identitat que se'ns fa més enigmàtica quan el senyor Balsells ens manifesta el seu més absolut desconeixement sobre l'origen d'aquest apel·latiu. Perquè d'això es tracta, d'un apel·latiu que en un moment determinat del segle passat hom aplicà a algú de la família Bogunyà. Sembla que el costum d'aplicar motius distintius als veïns estava força estès, ja que hem trobat diversos exemples en la documentació; així tenim que Joan Casanovas era conegut amb el sobrenom de "patriciancus" i les cases de Josep Monteis eren les cases de "rampano". Malauradament res no s'ha trobat sobre el "propietari" del mot "Xandri". Si partim de la base que el punt de referència principal és la construcció de la masia, l'apel·latiu deuria remetre a qui la va fer possible: Francesc Bogunyà i Casamitjana. Fou el seu besavi qui va edificar la primera casa (1789-1792) que formarà part de la masia; Miquel Bogunyà i Guardiola, el seu avi, construeix entre 1830 i 1837 dues cases més, exactament iguals a la ja edificada i juntes, tal com s'especifica en el document de l'Establiment, "ab pacte que podria lo dit adquisidor per la construcció de la casa en dit tros de terra fahedora servirse y cargar sobre les parets de mi dit Establiment", la qual cosa vol dir que la paret d'una servia per a l'altra, aquestes cases queden així fins que Francesc Bogunyà i Casamitjana esdevé propietari i les transforma entre 1876 i 1879 en una sola. Fins aleshores, no hem vist el nom de Xandri en cap document. És una vegada feta la masia -la qual sobreviurà fins el 1988- quan hom ha vist per primer cop el mot "Xandri" (a la Pròrroga de debitori, abans esmentada, del 1889). És per tot això que ens inclinem a atribuir el motiu "Xandri" a Francesc Bogunyà i Casamitjana, l'últim dels hereus per línia directa, sempre recordant que no hem trobat cap document que ni tan sols suggereixi aquesta identificació. En tot cas, el que sí queda clar és que a nivell popular la família Bogunyà és coneguda com els de Can Xandri. Val a dir que quan una masia rebia el seu nom inicial, era molt difícil que aquest es modifiqués posteriorment, encara que els futurs habitants no tinguessin res a veure amb els moradors originals; tal és la

força que prenen les denominacions establertes, sobretot al món rural¹⁰. Així, can Xandri serà sempre Can Xandri, visquin en ella els Bogunyà, els Balsells o qui sigui.

2.2. La Plaça

Per copsar la història de la plaça cal ara que fixem la nostra atenció en l'altra branca de la família Bogunyà: la del legitimari Felip Bogunyà i Guardiola que va rebre el 1806 del seu pare un tros de terra com a legítima en el qual va construir una casa (veure plànol núm. 5 i nota núm. 9). El 1826 va heretar la propietat el seu fill, Miquel Bogunyà i Casanovas, el qual el 1867 va obtenir del seu cosí llunyà Francesc Bogunyà i Casamitjana (veure quadre genealògic) per establiment dos terrenys (veure plànol núm. 5, lletres C.F).

Miquel Bogunyà i Casanovas morí el 1884 i l'herència va recaure sobre el seu fill, Salvador Bogunyà i Balsells, que inicià el procés de reagrupament de terres que culminarà amb la concentració de totes les propietats originals (la mitja mujada) en unes soles mans. Així, el 1873 va comprar a l'hereu de Sever Piera la seva casa (veure plànol núm. 5 lletra a) la qual va fer servir com a magatzem de mercaderies, les quals transportava de Sant Andreu a Calataiud en uns carros anomenats galeres. Salvador Bogunyà i Balsells va ser conseller de l'Ajuntament i mecenes del seu nebot, el pintor Mateu Balasch i Mateu (1870-1936)¹¹.

Salvador Bogunyà va morir el 1905 sense fills. El va heretar el seu cosí Felip Bogunyà i Gol. De caràcter enèrgic i no menys decidit que l'anterior, Felip Bogunyà i Gol fou membre del sometent i va ser condecorat amb altres per Miquel Primo de Rivera quan aquest era Capità General de Catalunya (1922-

10. Segons explica RAVENTÓS, J. *La vida al camp. Memòries d'un cabaler*. Barcelona, Ed. Balmes, 1962 (segona edició), pàg. 7 "La casa que muda de mans diu la gent que és perduda, i així és considerada fins que el temps i l'adaptació han fet del nou posseïdor un element conatural. I encara llavors no muda de nom, sinó que per moltes generacions conserva el nom primitiu i el dona als nous posseïdors. Si els Plans compren can Rovira, per anys i anys tot-hom ignorarà el nom dels compradors, que seran Rovires per qui sap el temps. Un canvi de nom es té de conquerir a pols amb fets extraordinaris."

11. Fou el pintor Enric Serra (1859-1918) qui organitzà i dirigí els seus estudis a Roma, però el pilar del finançament d'aquesta formació era en Salvador Bogunyà i Balsells, com ho demostra la fluida correspondència que oncle i nebot van mantenir durant aquesta època formativa (1889-92). Una biografia breu del pintor es troba a CLAPÉS I CORBERA, J. *Fulls històriques de Sant Andreu de Palomar* (VIII). Barcelona, Ed. Llibreria Catalònia, 1931, pp. 100-108.

1923). Felip afegí noves propietats a les heretades de Salvador Bogunyà (veure herència al plànol núm. 5, lletres a,c,f,h) al comprar el 1905 a Francesc Bogunyà i Casamitjana la part que li quedava d'herència (veure plànol 5 lletres b,d,e,g), i, finalment, acabà reunint en les seves mans tota la mitja mujada de 1789 al comprar el terreny que més tard cedirà per construir la plaça (veure plànol núm. 5, D). Aquest terreny que ell va fer servir com a era fou cedit a l'Ajuntament el 1906 perquè s'hi plantessin arbres i es posés una font. Indignat per la lentitud amb què l'Ajuntament portava el tema va cercar tot el terreny amb totxos com a mesura de protesta, l'eficàcia de la qual desconeixem car no hem pogut esbrinar la data d'inauguració de la plaça. Donat que l'obertura del tram de ponent del carrer Sant Hipòlit va tenir lloc el 1909, hom suposa que la inauguració de la plaça deu situar-se al voltant d'aquesta data més o menys.

2.3. El carrer

El 24 d'agost de 1789 es va fer el mateix tracte que a en Miquel Bogunyà, al segon dels emfiteutes, Jeroni Molins, els terrenys del qual limitaven amb els de Miquel Borgunyà a la part de migdia (veure plànol nº 2). A la mort de Jeroni Molins aquest terreny va quedar dividit en dues parts d'una quarta cadascuna d'extensió. La part que limitava a migdia amb el terreny de Miquel Bogunyà pertanyia al seu fill Andreu Molins; la de tramuntana, a la seva vídua, Rosa Molins, i al seu altre fill, Joan Molins, com a usufructuària i propietari respectivament. És aquí on es construïran les cases. El 1806 mare i fill es veuen en la necessitat de vendre a l'Agustí Cerdà la seva part, la qual romaní sense canvis fins el 1829, quan el nou propietari cedeix en emfiteusi part del terreny a Pau Bogunyà, que serà el primer emfiteuta del futur carrer Xandri (veure plànol núm. 6). Com a condició li exigeix edificar en breu termini deixant un camí d'amplària suficient perquè els carruatges puguin passar: "*ab pacto que degà lo adquirentor prestar sucesivamente pas, deixant un camí igual en entrada y salida suficiente per passar un carro*". Aquest camí que només té sortida per la part de ponent apareix en els documents com a carretera; més tard hom l'anomenarà San José i, finalment, passarà a dir-se carrer d'en Xandri.

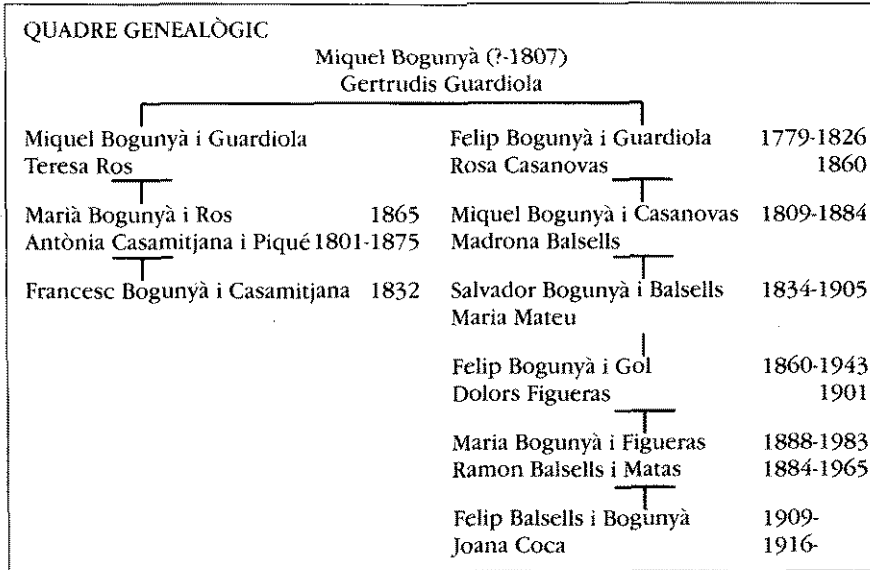

Fig. 1. Quadre genealògic.

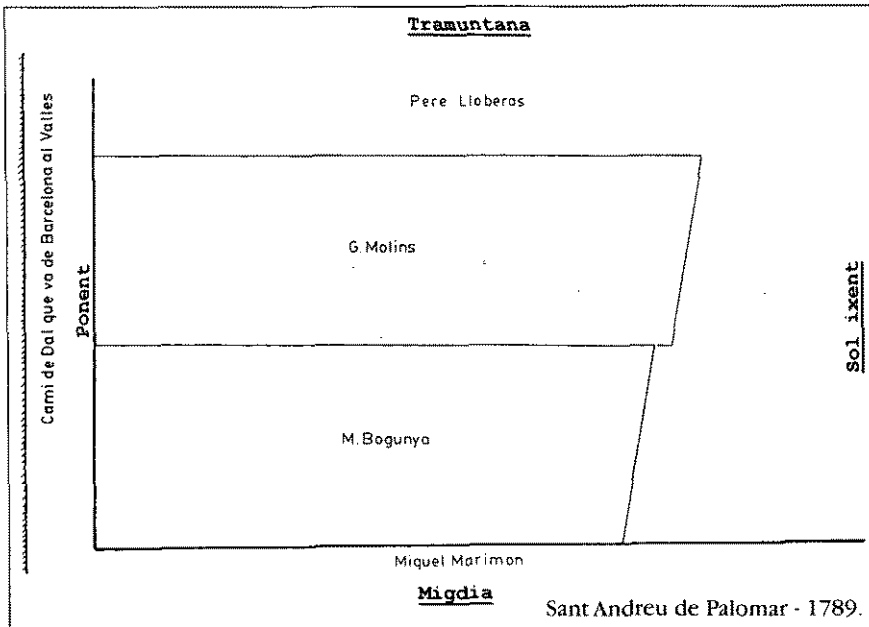

Fig. 2. Croquis de la situació dels terrenys de Miquel Bogunyà i Jeroni Molins.

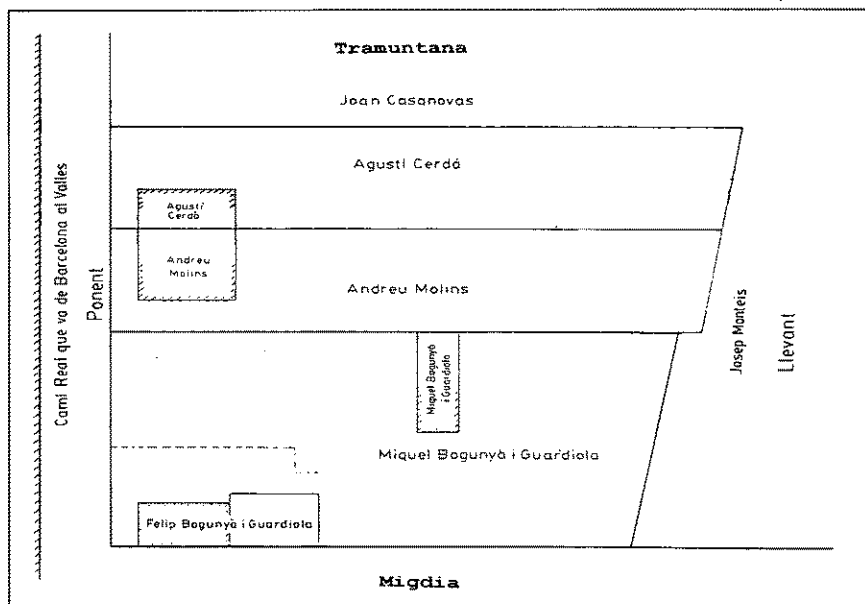

Fig. 3. Croquis aproximat dels terrenys de Miquel Bogunyà i Geroni Molins a l'any 1824.

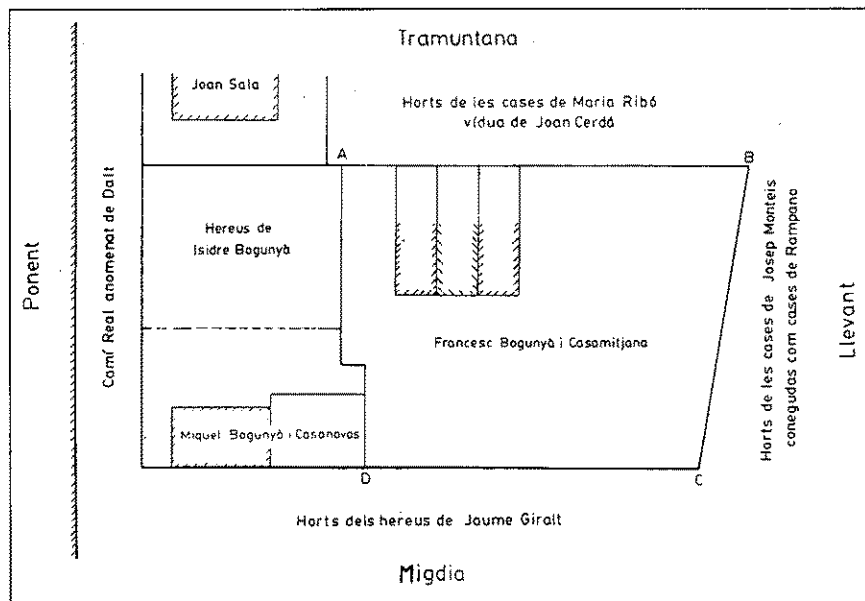

Fig. 4. Terreny heretat per Francesc Bogunyà el 1866 senyalat amb les lletres A.B.C.D.

Croquis de los terrenos procedentes de
D. Miguel Bogaña señalados por las letras A.B.C.D.A.

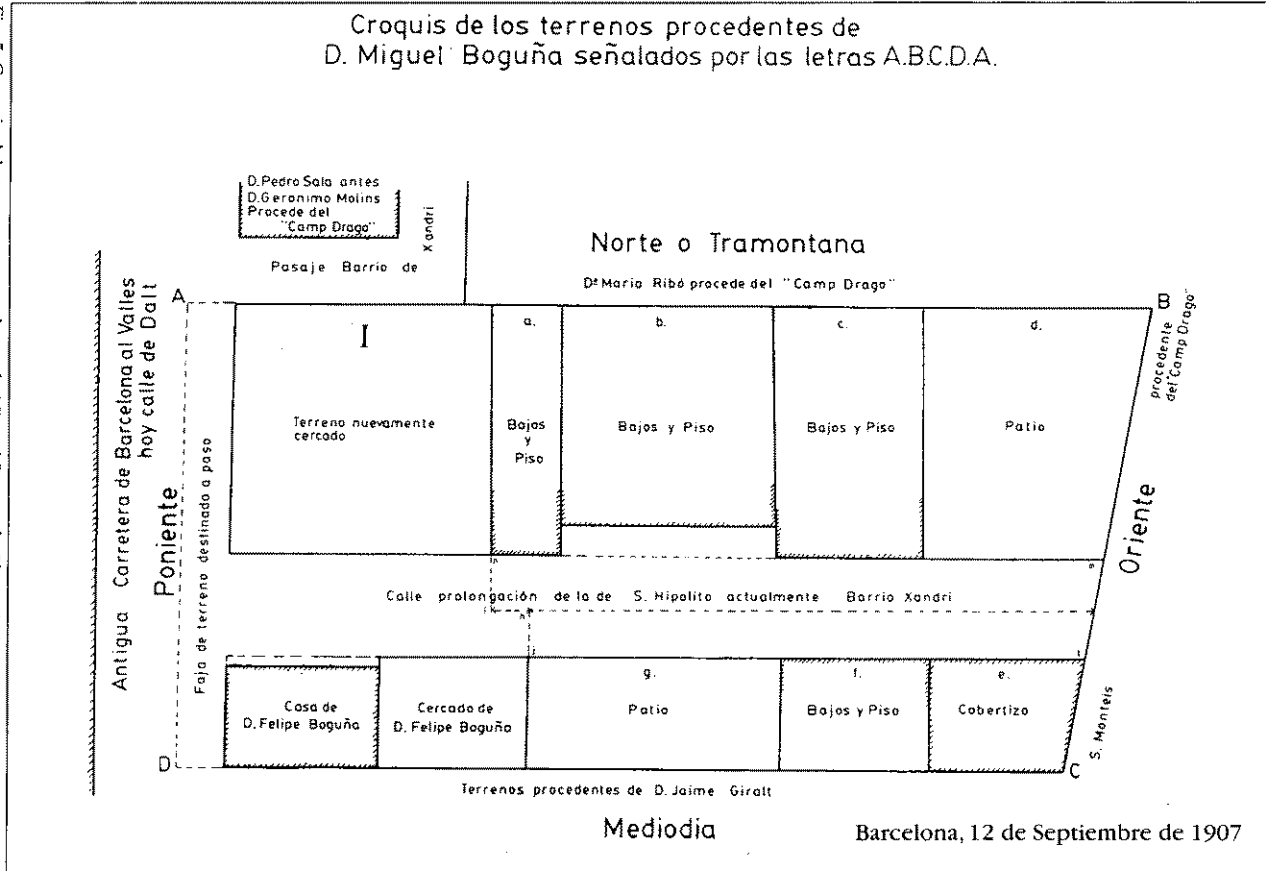

Fig. 5. Croquis dels terrenys procedents de Miguel Bogaña. Còpia de l'original.

Fig. 6. Primers emfiteuctes del carrer Xandri.

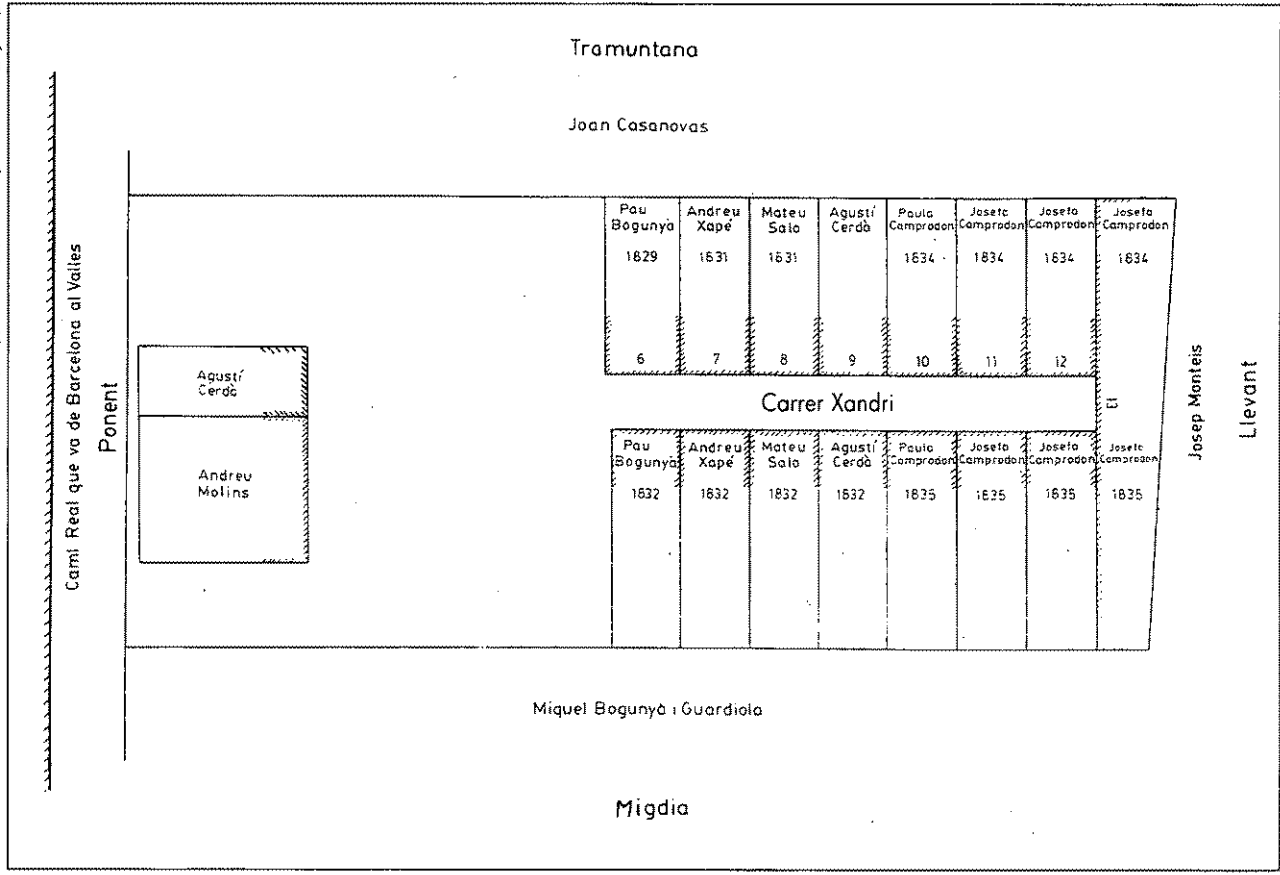

Fig. 7. Planol general.

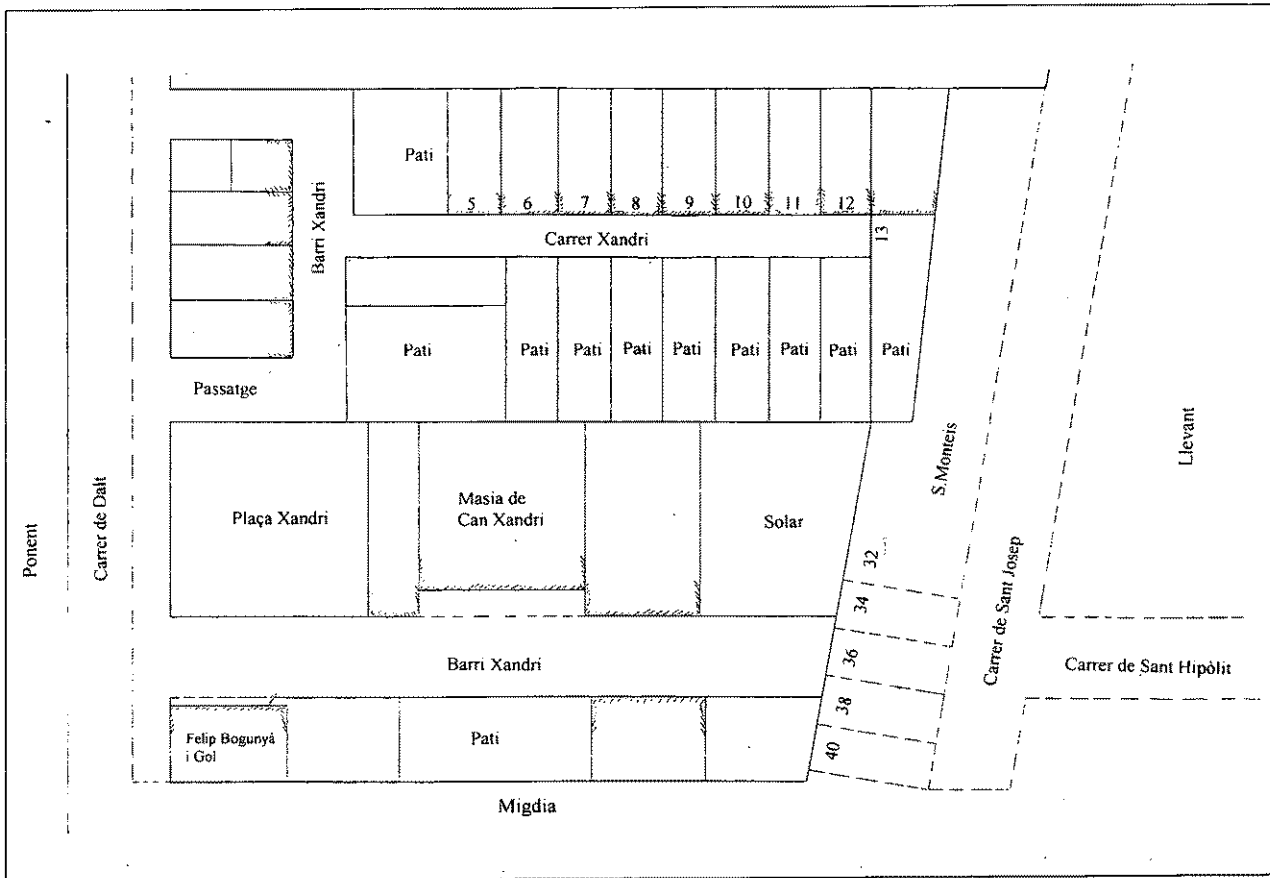

Foto núm. 1. Malgrat haver estat un cos únic al principi de la seva existència, Can Xandri es va transformar en dos habitatges diferents. Això explica la numeració doble de la masia.

Foto núm. 2. La plaça Xandri vista des del carrer Sant Hipòlit pels voltants dels 60.

Foto núm. 3. Carrer Bartrina als anys seixanta. A l'esquerra tenim la casa de Felip Bogunyà i Gol, i al costat la plaça Xandri al lloc on abans estava l'era.

Foto núm. 4. El carrer Bartrina en l'actualitat. La casa de Felip Bogunyà i Gol ha estat substituïda per una ampla vorera. La reixa de l'esquerra és de la casa de Felip Balsells i Bogunyà.

Foto núm. 5. El Carrer Bartrina des de la plaça Xandri, poc abans de construir-se la Meridiana.

Foto núm. 6. La Plaça Xandri vista des del carrer Bartrina. Principis dels anys 60.